

Michael Morys-Twarowski

TESTAMENT JANA ŚLIWKI Z 1873 ROKU

Jan Śliwka był jednym z czołowych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim¹. Urodził się w 1823 roku w biednej rodzinie w Ustroniu koło Cieszyna. Ukończył gimnazjum ewangelickie w Cieszynie, a następnie sześciotygodniowy kurs nauczycielski. Pracował w Końskiej (obecnie na Zaolziu), a od 1851 roku w szkole ewangelickiej w Cieszynie. Był prezbiterym i sekretarzem zboru ewangelickiego, działał w licznych towarzystwach (Czytelnia Ludowa w Cieszynie, Towarzystwo Nauczycieli Ludowych, Towarzystwo Rolnicze Księstwa Cieszyńskiego). Publikował teksty na łamach prasy; wydawał „Rocznik Ewangelicki”, a przez krótki czas nawet pełnił funkcję redaktora „Gwiazdki Cieszyńskiej”. Przed wszystkim zapisał się jako autor polskich podręczników dla szkół ludowych. Był człowiekiem bardzo pracowitym i aktywnym, jednak już przed 50. rokiem życia nabawił się poważnej choroby płuc. W 1872 roku przebywał na kuracji w Jaworzcu, pod koniec roku powrócił do pracy. Na początku następnego roku stan zdrowia Śliwki się pogorszył i ponownie musiał zrezygnować z działalności zawodowej, jak się okazało na zawsze². Zmarł 15 kwietnia 1874 roku w Cieszynie na suchoty (*Lungensucht*). Dwa dni później został pochowany na miejscowym cmentarzu ewangelickim³.

Ciekawym źródłem do biografii Jana Śliwki, dotychczas niewykorzystanym przez badaczy, jest jego testament sporządzony 24 czerwca 1873 roku w Cieszynie. Nie ulega wątpliwości, że zapisy ostatniej woli są wartościowym źródłem historycznym. Wykorzystywane są m.in. do badań genealogicznych, nad historią mentalności

¹ O Janie Śliwce zob.: K. Kotuła, *Jan Śliwka, pionier polskiego szkolnictwa na Śląsku Cieszyńskim*, Warszawa 1933; E. Buława, *Jan Śliwka – droga do ruchu polskiego (Część I)*, „Pamiętnik Cieszyński” 1994, nr 9, s. 51–64; Ł. Dawid, *W służbie szkole. Szkic do portretu Jana Śliwki – zapomnianego pedagoga w 120 rocznicę śmierci [w:] Liceum im. A. Osuchowskiego w Cieszynie 1895–1995. W stulecie założenia pierwszego polskiego gimnazjum na Śląsku*, red. I. Paniel, Cieszyn 1995, s. 55–60; J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, t. 2, Cieszyn 1995, s. 233; E. Buława, *Jan Śliwka – droga do ruchu polskiego (Część II)*, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 12, 1997, s. 46–74; idem, *Pierwsi szermierze ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim*, Cieszyn 1997, s. 233–342.

² K. Kotuła, op. cit., s. 121.

³ Biblioteka i Archiwum im. Tschammera w Cieszynie (dalej BiAT), Metryki zgonów, t. 3 (1872–1876), s. 550.

czy religijności⁴. Z testamentu Jana Śliwki dowiadujemy się o sytuacji majątkowej tego zasłużonego nauczyciela, o tym, jak zadbał o wyposażenie dzieci (najwięcej uwagi poświęcał najmłodszemu synowi, Feliksowi, mającemu w chwili pisania testamentu 18 miesięcy). Krótka wzmianka na temat rodzeństwa Jana Śliwki rzuca pewne światło na relacje z jego ustronską rodziną. Można także wykorzystać to źródło w badaniach nad mentalnością polskiej inteligencji pochodzenia chłopskiego wyznania ewangelicko-augsburskiego.

Przy edycji źródła zachowano pisownię oryginalną, gdyż daje nam obraz, jaką polszczyzną posługiwał się Jan Śliwka.

Publikowany niżej czterostronicowy testament o wymiarach 20,5 × 33,5 centymetrów był przechowywany w Sądzie Powiatowym w Cieszynie, a w 1973 roku został przekazany do Archiwum Państwowego w Cieszynie⁵.

ANEKS

Archiwum Państwowe w Cieszynie, zespół Bezirksgericht in Teschen, sygn. 1113, UV 29/74.

[s. 1] Testament

Aby w razie śmierci mojej, żonie i dzieciom dobry po sobie zostawić porządek postanowiłem po spokojnej rozwadze wyrazić ostatnie woli mej rozporządzenie i postanowiłem w imię Boże co następuje:

1. Ciało moje spocznie ku zmartwychwstaniu na cmentarzu przy ewang. Kościele Cieszyńskim, pogrzeb mój urządzi, skromnie kochana małżonka moja z dziećkami.

2. Głównym moim dziedzicem czyli spadkobiercą mianuję żonę moją Maryannę Śliwka, urodzoną z Matulów⁶, jej to zapisuję cały mój majątek, a szczególnie połowę

⁴ Zob. B. Popiołek, *Woli mojej ostatniej testament ten... Testamenty staropolskie jako źródło do historii mentalności XVII–XVIII wieku*, Kraków 2009, s. 5–9, gdzie też dalsza literatura poświęcona zapisom ostatniej woli jako źródłu historycznemu.

⁵ K. Kopiecsek, K. Bałon, *Inwentarz zespołu (zbioru) akt k.k. Bezirksgericht Teschen [C. k. Sąd Powiatowy w Cieszynie] z lat [1819] 1859–1918 [1926]*, Cieszyn 1973, maszynopis w Archiwum Państwowym w Katowicach Oddział w Cieszynie.

⁶ Maria z Matulów Śliwkowa (3 X 1824–15 albo 16 XII 1902) – od 18 X 1846 r. żona Jana Śliwki. Po jego śmierci zajmowała się wychowywaniem dzieci. Jana Śliwkę przeżyła o 28 lat. Po śmierci została pochowana obok męża na cmentarzu ewangelickim w Cieszynie; Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (Czeski Cieszyn), Schul-Chronik der II öffentlichen Volksschule zu Ober Žukau, Band I, s. 276 (tam data zgonu 15 XII 1902; autorem kroniki był syn Marii, Jan Śliwka); Zemský archiv v Opavě, Sbirka matrik Severomoravského kraje, sign. ET VII 101, Metryki zgonów zboru ewangelickiego w Cieszynie za 1902 rok, s. 197 (tam data zgonu 16 XII 1902); K. Kotuła, op. cit., s. 117, 124–125 (błędna data zgonu 15 VII 1900).

realności chałupniczej wspólnie z nią posiadanej pod Nrm. 47 na Mnisztwie⁷ w cenie 1000 złr. i grunt chałupniczy na Mnisztwie pod Nrm. 61 położonym w cenie 2800 złr. i wszelkie sprzęty w cenie 200 złr. wal. austr.

Pieniądze te zostaną na rzeczonych posiadłościach dla naszych dzieci aż do ich pełnoletności bo z nich głównie matka je żywić i wychowywać będzie.

3. Mam do pożądania następujące wypożyczone sumy pieniężne, a w szczególności

1) intabulowane

a) u Pawła Kisze w Ligotce⁸ N. 29 210 złr.

b) u Andrzeja i Ewy Pustówka w Cieszynie 220 złr

c) u Jerzego i Maryanny Koziełłów w Zamarskach⁹ 350 złr

2) nieintabulowane

a) u Jana Matuli w Gumnach¹⁰ 200 złr

[s. 2] b) u Jana Płoszka na Małej Łące¹¹ 150 złr

c) u Pawła Cieńciały¹² w Mistrzowicach¹³ 500 złr

d) u Jerzego Cieńciały¹⁴ ditto 550 złr

e) u Jana Buzka¹⁵ na Gnojniku¹⁶ 1100 złr

f) na gospodarstwie pod „złotym Wołem” w Cieszynie 500 złr

g) w Kasie oszczędności w Cieszynie 970 złr

Razem 4300 złr

Dłużników tych upraszam uprzejmie, żeby powyższe należności bez oporu do pozostałości mojej zwrócili lub na posiadłościach swych, o ile to jeszcze miejsca nie ma, zabezpieczyli.

4. Podział powyższych sum, ustęp 2 i 3 między moje dzieci, taki czynię:

1) Najstarszemu synowi mojemu Pawłowi Śliwka¹⁷ zapisuję tylko 100 złr ponieważ na jego studia teologiczne potrzebne nakłady łożyłem

⁷ Mnisztwo, dawniej samodzielna wieś koło Cieszyna, obecnie znajduje się w granicach miasta.

⁸ Ligotka Kameralna, obecnie Komorní Lhotka, wieś w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego.

⁹ Zamarski, wieś w polskiej części Śląska Cieszyńskiego.

¹⁰ Gumna, wieś w polskiej części Śląska Cieszyńskiego.

¹¹ Mała Łąka, dzielnica Cieszyna.

¹² Paweł Cieńciała (1807–1883) – polski działacz narodowy i społeczny, rolnik w Mistrzowicach, ojciec Jerzego; J. G o l e c, S. B o j d a, op. cit., t. 1, Cieszyn 1993, s. 69–70.

¹³ Mistrzowice, obecnie Místřovice, dawniej samodzielna wieś, obecnie w granicach Czeskiego Cieszyna.

¹⁴ Jerzy Cieńciała (1834–1913) – syn Pawła, polski działacz narodowy i społeczny, poseł na Sejm Śląski w Opawie i do Rady Państwa w Wiedniu; ibidem, s. 70–71.

¹⁵ Jan Buzek (1832–1890) – młynarz w Gnojniku, działacz społeczny, wcześniej pracował jako nauczyciel w Żukowie Górnym w latach 1852–1862; Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (Czeski Cieszyn), Schul-Chronik der II öffentlichen Volksschule zu Ober Żukau, Band I, s. 264–265; ibidem, t. 3, Cieszyn 1998, s. 43.

¹⁶ Gnojnik, obecnie Hnojnik, wieś w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego.

¹⁷ Paweł Śliwka (3 X 1848–21 IV 1908) – w czasach nauki gimnazjalnej działacz polskiego stowarzyszenia młodzieży „Wzajemność”, pastor w Jarosławiu, później nauczyciel w Debelówce, Kazimierówce i w Lednicy koło Wieliczki; BiAT, Metryki chrztów, t. 6 (1844–1849), s. 382; „Przyjaciel Ludu”, nr 9, 3.05.1908, s. 70; J. G a l i c z, *Związki młodzieży polskiej w szkołach średnich Śląska Cieszyńskiego*

- 2) Synowi Janowi Śliwka¹⁸, kandydatowi nauczycielstwa 500 złr
- 3) Synowi Gustawowi Śliwka¹⁹ 800 złr
- 4) Synowi Adolfowi Śliwka²⁰ 800 złr
- 5) Synowi Feliksowi Śliwka²¹ jako najmłodszemu 1100 złr
- 6) Córce Malwinie Śliwka²² 1000 złr
- 7) Córce Maryi Śliwka²³ 1000 złr
- 8) Córce Annie Śliwka²⁴ 1000 złr
- 9) Córce Helenie Śliwka²⁵ 1000 złr
- 10) Córce Sofii Śliwka²⁶ 1000 złr.

Dopóki dzieci przy matce lub w nauce pod jej pieczęcią i utrzymaniem zostaną, ona pobierać będzie odsetki przypadające na nie od sum powyższych.

[w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 40. rocznicy założenia stowarzyszenia „Jedność” w Cieszynie*, red. J. G a l i c z, Cieszyn 1926, s. 15; K. K o t u l a, op. cit., s. 117–118.

¹⁸ Jan Śliwka (3 VII 1851–18 IX 1912) – egzamin nauczycielski zdał w 1876, kierownik szkoły w Żukowie Górnym (obecnie w granicach Czeskiego Cieszyna) od 1881; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1849–1858), s. 164; Ośrodek Dokumentacyjny Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (Czeski Cieszyn), *Schul-Chronik der II öffentlichen Volksschule zu Ober Żukau*, Band I, s. 276; *Schlesischer Schul- und Lehrer-Schematismus, Jägerndorf 1906*, s. 144–145; „Poseł Ewangelicki”, nr 38, 21.09.1912, s. 5; „Ślązak”, nr 39, 28.09.1912, s. 3; K. K o t u l a, op. cit., s. 117–118.

¹⁹ Gustaw Henryk Śliwka (ur. 25 IV 1855, zm. w wieku 32 lat) – uczeń gimnazjum ewangelickiego, później katolickiego w Cieszynie, członek stowarzyszenia polskiej młodzieży „Wzajemność”; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1849–1858), s. 431; Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie, K.k. Katholisches Gymnasium in Teschen, sygn. 48 klasa 5 nr 40 (katalog uczniów r. 1872/73); *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 40. rocznicy założenia stowarzyszenia „Jedność” w Cieszynie*, red. J. G a l i c z, Cieszyn 1926, s. 157; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125 (tam data urodzenia 24 IV 1855).

²⁰ Adolf Karol Śliwka (ur. 3 X 1857) – drukarz w firmie Prochaski w Cieszynie, później w Fryszacie (obecnie dzielnica Karwiny); BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1849–1858), s. 565; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

²¹ Feliks Jerzy Śliwka (24 I 1872–7 VIII 1932) – kształcił się m.in. w szkole realnej w Cieszynie, później był nauczycielem w Wiedniu; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 10 (1872–1876), s. 209–210; Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie, Staats-Realschule in Teschen, sygn. 8, klasa 1b, nr 27 (katalog z r. 1877/78); K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

²² Malwina Śliwka (10 V 1853–23 IV 1943) – 7 X 1874 r. poślubiła Roberta Soherta, urzędnika w Cieszynie; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1849–1858), s. 285; *Metryki ślubów*, t. 4 (1869–1876), s. 168; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125 (tam data urodzenia 19 V – w rzeczywistości to data chrztu).

²³ Maria Otylia Śliwka (ur. 8 IV 1859) – 15 VII 1882 r. poślubiła Adolfa Hillenbranta; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1859–1865), s. 39–40; *Metryki ślubów*, t. 5 (1876–1889), s. 265–266; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

²⁴ Anna Matylda Śliwka (ur. 27 VII 1862) – 30 VI 1883 r. poślubiła Edmunda Ostrużkę, w 1932 roku mieszkała we Lwowie; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1859–1865), s. 489–490; *Metryki ślubów*, t. 5 (1876–1889), s. 315–316; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

²⁵ Helena Amalia Śliwka (25 VIII 1865–1940) – poślubiła Pawła Wojnara, urzędnika; zmarła we Frydku; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 7 (1859–1865), s. 1001–1002; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

²⁶ Zofia Bogumiła Śliwka (ur. 5 V 1867) – 17 XI 1889 r. poślubiła Pawła Holekę z Saybusch; BiAT, *Metryki chrztów*, t. 8 (1866–1871), s. 177–178 (miała brata bliźniaka Rudolfa Wodzimira zm. 7 V 1867); *Metryki ślubów*, t. 5 (1876–1889), s. 627–628; K. K o t u l a, op. cit., s. 117, 125.

[s. 3] 5. Gdyby kiedy które z dzieci moich miało sposobność do nabycia i posiadania której z wymienionych posiadłości, ma mieć do tego pierwszeństwo przed innym kupującymi.

6. Starszych synów moich Pawła i Jana proszę po ojcowsku i wzywam serdecznie, aby się młodszą bracią i siostrami braterską miłością opiekowali, a matce kochanej przy wykonywaniu ich radą i pomocą byli, szczególnie polecam troskliwemu ich zawiadowaniu wychowanie i naukę najmłodszego brata ich Feliksa. Równie upominam wszystkie dziatki moje jako wierny ojciec, aby mowę i miłość rodzinną między sobą szczerze i wiernie zachowywały, a rodzeństwa mego w Ustroniu nie przypominały.

7. Dziełka szkolne i ludowe przezemnie ułożone i moim wydane nakładem polecam synowi memu Janowi Śliwce do dalszego uzupełnienia i wydawania dla szerzenia oświaty między ludem i młodzieżą ślązką, a to w tej życzliwej myśli, jako mnie do układania i opracowania ich zachęcała.

Zapas „Rocznika ewangelickiego” Tom I i II²⁷, tudzież broszurę „Jan Hus i jego życie, czyny i śmierć”²⁸, należy w parę lat po mojej śmierci rozdać bezpłatnie uczniom szkół ewangelickich śląskich.

8. Pana Jerzego Cholewę²⁹, ewang. nauczyciela w Mistrzowicach proszę uprzejmie, aby się stał opiekunem dziatek moich i żeby jako wierny przyjaciel mój po ojcowsku chciał się starać o ich cielesne i duchowe dobra, tak o utrzymanie ich części ojcowizny, jak przedewszystkiem o ich naukę [s. 4] i wychowanie w bojaźni Bożej i napominaniu Pańskim. Do czego oby Bóg udzielił rady swojej i błogosławieństwa swego! Amen.

Tem serdecznem życzeniem kończę moje ostatnie woli rozporządzenie.

W Cieszynie, dnia 24 Czerwca 1873.

Jan Śliwka

ewang. nauczyciel

i dyrektor szkoły

²⁷ „Rocznik ewangelicki poświęcony rzeczom kościoła i szkoły”, wyd. J. Śliwka, r. 1, Cieszyn 1862; r. 2, Cieszyn 1863.

²⁸ J. Śliwka, *Jan Hus, jego życie, czyny i śmierć*, Cieszyn 1863.

²⁹ Jerzy Cholewa – polski działacz narodowy i społeczny, nauczyciel w Mistrzowicach; członek-elekt zarządu Towarzystwa Rolniczego Księstwa Cieszyńskiego w 1869 r.; „Gwiazdka Cieszyńska”, nr 31 z 31 VII 1869, s. 252; nr 33 z 14 VIII 1869, s. 266; nr 34 z 21 VIII 1869, s. 276.

JAN ŚLIWKA'S LAST WILL OF 1873

Jan Śliwka (1823–1874) was a teacher, reporter, author of textbooks, presbyter of the evangelical Church in Cieszyn and also one of the leading Polish nationalist activists in the district of Cieszyn Silesia. The present article contains an edition of a valuable source to Jan Śliwka's biography which up until now has been unknown to scholars. The source in question is Śliwka's last will which was drawn up on 23 June 1873 and is currently to be found in the State Archive in Cieszyn. The source may also be used in research on the mentality of the Polish intelligentsia of peasant origin belonging to the Augsburg evangelical church. It also gives one an idea about the quality of the Polish language used by the graduates of the evangelical high school and the six-week teacher training course in Cieszyn.